

Ханін Семен Григорович

кандидат економічних наук,

доцент кафедри менеджменту, маркетингу та публічного адміністрування,

Заклад вищої освіти «Міжнародний науково-технічний університет

імені академіка Юрія Бугая»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1520-9504>

ЧИННИКИ ВПЛИВУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ НА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК

Метою дослідження є виокремлення чинників впливу регіональних економічних систем на інтелектуально-інноваційний розвиток. В умовах сучасної глобальної економіки інтелектуально-інноваційні детермінанти виступають ключовими драйверами розвитку провідних країн світу. Обґрунтовано, що інтелектуально-інноваційне спрямування розвитку регіональних економічних систем має відбуватися безперервно, що проявляється в основі трансформації соціально-економічних процесів у регіоні, спрямованій на досягнення високого рівня конкурентоспроможності та здатності адаптуватися до нових умов за рахунок інтелектуально-інноваційних детермінант. Виокремлено основні чинники, що впливають на формування ефективної моделі інтелектуально-інноваційного розвитку регіональних економічних систем, серед яких: ступінь державного регулювання інноваційних процесів у регіоні; наявність фінансових стимулів для впровадження інновацій; інноваційна політика органів місцевого самоврядування; рівень конкурентоспроможності регіону; розвиток інноваційної інфраструктури; стан соціально-економічного розвитку; кадрове забезпечення інноваційної діяльності; наявність інтелектуального капіталу та формування інтелектуального потенціалу. Обґрунтовано, що необхідною умовою для розвитку інновацій є формування сприятливого інституційного середовища, що стимулює підприємницьку активність, забезпечує інвесторам гарантії та механізми захисту від ризиків, а також сприяє налагодженню ефективної взаємодії між усіма зацікавленими сторонами. Доведено, що при управлінні інтелектуально-інноваційним розвитком регіональних економічних систем необхідно застосовувати чинники, що негативно впливають на прийняття управлінських рішень та знижують ефективність їх реалізації щодо забезпечення інтелектуально-інноваційного спрямування розвитку регіональних економічних систем. До таких чинників віднесено: нестабільність інституційної системи, а також фінансово-економічні, науково-технічні, соціально-демографічні та екологічні чинники.

Ключові слова: регіон, регіональна економічна система, чинники впливу, інтелектуально-інноваційний розвиток, інтелектуальний капітал.

Semen Khanin

Candidate of Economic Sciences,

Associate Professor of the Management,

Marketing and Public Administration Department,

IHE "Academician Yuriy Bugay International Scientific and Technical University"

FACTORS OF THE INFLUENCE OF REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS ON INTELLECTUAL AND INNOVATIVE DEVELOPMENT

The purpose of the study is to identify factors of influence on the intellectual and innovative development of regional economic systems in modern conditions. In the conditions of the modern global economy, intellectual and innovative determinants act as key drivers of the development of leading countries in the world. It is substantiated that the intellectual and innovative direction of the development of regional economic systems should occur continuously, which is manifested in the consistent transformation of socio-economic processes in the region, aimed at achieving a high level of competitiveness and the ability to adapt to new conditions due to intellectual and innovative determinants. The main factors influencing the formation of an effective model of intellectual and innovative development of regional economic systems are identified, including: the degree of state regulation of innovation processes in the region; the availability of financial incentives for the implementation of innovations; the innovation policy of local governments; level of competitiveness of the region; development of innovation infrastructure; state of socio-economic development; personnel support for innovation activity; availability of intellectual capital and formation of intellectual potential. It is substantiated that a necessary condition for the development of innovations is the formation of a favorable institutional environment that stimulates entrepreneurial activity, provides investors with guarantees and mechanisms for protection against risks, and also contributes to the establishment of effective interaction between all stakeholders. It is proven that when managing the intellectual and innovative development of regional economic systems, it is necessary to take into account factors that

have a negative impact on the adoption of management decisions and reduce the effectiveness of their implementation in ensuring the intellectual and innovative direction of the development of regional economic systems. Such factors include: instability of the institutional system, as well as financial and economic, scientific and technical, socio-demographic and environmental factors.

Keywords: region, regional economic system, factors of influence, intellectual and innovative development, intellectual capital.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку зумовлюють необхідність активізації інтелектуально-інноваційних детермінант регіонального розвитку. Тільки використовуючи власні науково-інноваційні розробки можна досягти конкурентоспроможності на внутрішньому та світовому ринку, забезпечити економічну безпеку, підвищити соціально-економічний розвиток та досягти поставлених соціально-економічних цілей розвитку регіонів та країни в цілому. Проблематика розвитку інноваційної, наукової та науково-технічної сфер набуває особливої значущості в контексті забезпечення економічного зростання та національної безпеки України та регіонів. В умовах сучасної глобальної економіки інтелектуально-інноваційні детермінанти виступають ключовими драйверами розвитку провідних країн світу. Спостерігається тенденція до зростання наукоємності валового внутрішнього продукту, підвищення рівня зайнятості в науково-технічному секторі, а також збільшення обсягів фінансування та ресурсного забезпечення наукових досліджень, розробок та нарощення інтелектуального потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, які пов'язані із інтелектуально-інноваційним розвитком економічних систем різних рівнів, вже багато років є одними із найбільш актуальними як в Україні так і за її межами. С.Ф. Таран, досліджуючи чинники розвитку інноваційного підприємництва регіонів, визначає, що інноваційний розвиток регіону являє собою системний процес, що передбачає: визначення напрямів інноваційної трансформації; врахування впливу зовнішніх та внутрішніх факторів; оцінку ефективності інноваційних змін з урахуванням виробничих та суспільних процесів [5]. Л.А. Яремко на основі аналізу результатів інноваційної діяльності регіонів пропонує розроблення інструментів підвищення рівня інноваційної активності територій на прикладі найбільш успішних регіональних економічних систем [9]. Г.М. Мельниченко та С.П. Білоус акцентують увагу на інноваційному розвитку регіону як складової частини загальної стратегії національного розвитку [2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Глобалізаційні, геополітичні та інші чинники впливають на інтелектуально-інноваційний розвиток країни та її регіонів, що вимагає постійного моніторингу чинників впливу регіональних економічних систем на інтелектуально-інноваційний розвиток. Окреслене вимагає подальших досліджень чинників впливу на інтелектуально-інноваційний розвиток регіонів.

Метою дослідження є виокремлення чинників впливу регіональних економічних систем на інтелектуально-інноваційний розвиток в сучасних умовах. Для досягнення поставленої мети було вирішено такі завдання:

- доведено актуальність дослідження із урахуванням останніх досліджень та публікацій;
- проаналізовано засади інституціональної підтримки інтелектуально-інноваційного розвитку регіонів;
- виокремлено основні чинники, що впливають на формування ефективної моделі інтелектуально-інноваційного розвитку регіональних економічних систем;
- з'ясовано чинники, що здійснюють негативний прояв на прийняття управлінських рішень щодо інтелектуально-інноваційного розвитку регіональних економічних систем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведені реформи децентралізації вплинули на зміни щодо загального управління інтелектуально-інноваційним розвитком регіональних економічних систем. Сьогодні велика роль та відповідальність за ці процеси покладено на місцеві державні адміністрації відповідно до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» [4].

Відповідно до зазначеного закону місцеві державні адміністрації «забезпечують реалізацію державної політики сприяння розвитку малого бізнесу, подають допомогу підприємцям, які займаються розробкою та впровадженням інноваційних проєктів, виробництвом товарів народного споживання, ... , підготовкою кадрів» [4, ст. 19]. А також, відповідно до ст. 22 цього Закону, місцеві державні адміністрації, по-перше, «реалізують державну політику в галузі науки, освіти, ...»; по-друге, «сприяють розвитку науки і техніки, реалізації регіональних науково-технічних програм, впровадженню нових екологічно безпечних технологій, підвищенню технічного рівня виробництва та якості продукції, вирішенню науково-технічних проблем, що мають першочергове значення для підвищення її ефективності та конкурентоспроможності; забезпечує охорону прав винахідників і раціоналізаторів, створення територіальних інноваційних центрів і технопарків»; по-третє, «можуть здійснювати функції засновника щодо наукових установ, закладів освіти, ... , що належать до сфери їх управління, їх матеріально-фінансового забезпечення» [4, ст. 22].

Такий широкий спектр управлінських функцій щодо інтелектуально-інноваційного розвитку регіо-

нів дає можливість на рівні регіональних економічних систем урахувати наявні ресурси та потенційні можливості для забезпечення активізації інтелектуально-інноваційних детермінант регіонів із урахуванням їх особливостей. Але, питання, що залишаються невирішеними – це залучення достатньої кількості ресурсів для забезпечення інтелектуально-інноваційного розвитку, що особливо стало актуальним із урахуванням воєнних дій на території України.

Інтелектуально-інноваційне спрямування розвитку регіональних економічних систем повинно відбуватися безперервно, що проявляється у послідовному трансформуванні соціально-економічних процесів у регіоні, спрямованому на досягнення високого рівня конкурентоспроможності та здатності адаптуватися до нових умов за рахунок інтелектуально-інноваційних детермінант. Така безперервність спроможна забезпечити постійний саморозвиток регіонів та їх конкурентоспроможність, а також забезпечити задоволення постійно зростаючих потреб за рахунок розробки та комерціалізації інновацій. Ключовим критерієм інтелектуально-інноваційного розвитку регіонів виступає зростання темпів економічного розвитку регіону та підвищення добробуту населення, що досягається через взаємодію та мотивацію всіх елементів регіонального розвитку, які формують цілісну систему інтелектуально-інноваційної динаміки.

Інтелектуально-інноваційний розвиток регіону визначається сукупністю його внутрішніх ресурсів та можливостей, а також обраною моделлю інноваційного поступу, яка формується під впливом низки важливих факторів. Серед основних чинників, що впливають на формування ефективної моделі інтелектуально-інноваційного розвитку регіональних економічних систем, варто виокремити [1, с. 67; 3, с. 127; 6, с. 259; 7, с. 144; 8, с. 155]:

- ступінь державного регулювання інноваційних процесів у регіоні;
- наявність фінансових стимулів для впровадження інновацій;
- інноваційну політику органів місцевого самоврядування;
- рівень конкурентоспроможності регіону;
- розвиток інноваційної інфраструктури;
- стан соціально-економічного розвитку;
- кадрове забезпечення інноваційної діяльності;
- наявність інтелектуального капіталу та формування інтелектуального потенціалу.

Врахування зазначених факторів дозволяє виявити специфіку інтелектуально-інноваційного розвитку кожного окремого регіону та сформувати найбільш ефективну модель для її практичного впровадження.

Як вже було зазначено у Законі України «Про місцеві державні адміністрації» адміністрації реалізують державну політику в галузі науки та освіти. Це зумовлено тим, що інтелектуальний капітал

регіону відіграє визначальну роль у формуванні та стимулюванні інноваційного розвитку регіональних економічних систем, оскільки він охоплює сукупність знань, навичок, компетенцій, технологій та об'єктів інтелектуальної власності, які створюються та використовуються в процесі господарської діяльності суб'єктів регіонів.

Інтелектуальний капітал є ключовим стратегічним ресурсом, здатним забезпечити стабільні конкурентні переваги й сприяти сталому економічному зростанню на інноваційній основі як окремих суб'єктів господарювання так і регіону загалом. Регіональні економічні системи, що мають високий рівень розвитку інтелектуального капіталу, володіють значним потенціалом щодо генерування нових ідей та знань завдяки наявності висококваліфікованих кадрів, задіяних у різних секторах економіки. Додатково, наявність науково-дослідних установ сприяє поширенню інновацій, адже саме в їхньому середовищі відбувається продукування нових знань, розроблення сучасних технологій та формування об'єктів інтелектуальної власності.

Важливу роль у формуванні інтелектуального капіталу відіграють заклади вищої освіти, які не лише акумулюють знання, а й готують фахівців нового покоління, спроможних ефективно діяти в умовах інноваційної економіки. Реалізація інноваційних проєктів потребує наявності висококваліфікованих кадрів із відповідними знаннями, навичками й досвідом роботи з передовими технологіями. Крім того, ефективне впровадження інновацій неможливе без значних фінансових інвестицій, які можуть бути забезпечені як державним так і приватним секторами.

Необхідною умовою для розвитку інновацій є формування сприятливого інституційного середовища, що стимулює підприємницьку активність, забезпечує інвесторам гарантії та механізми захисту від ризиків, а також сприяє налагодженню ефективної взаємодії між усіма зацікавленими сторонами.

При управлінні інтелектуально-інноваційним розвитком регіональних економічних систем необхідно враховувати чинники, що здійснюють негативний прояв на прийняття управлінських рішень та знижують ефективність їх реалізації щодо забезпечення інтелектуально-інноваційного спрямування розвитку регіональних економічних систем. До таких чинників можна віднести:

- нестабільність інституціональної системи, яка призводить до зменшення ефективності прийняття управлінських рішень щодо активізації та раціоналізації використання інтелектуально-інноваційного потенціалу територій, відсутність цілісності у стратегічному управлінні на різних щаблях владних структур, нестабільність нормативно-правового забезпечення розвитку регіональних економічних систем, неврегульованість та перекладання функціональних обов'язків між владою різних рівнів внаслідок децентралізації владних повноважень;

– фінансово-економічні чинники, що проявляються у інфляційних процесах та біфуркаційній нестабільності економічного розвитку, нестабільності фінансової системи, незбалансованості сфер виробничої діяльності, високій енерго- та ресурсозалежності, нестабільності та скороченні державних замовлень, порушенні системи зв'язків між регіонами, незадовільному стані логістичної системи, низькому рівні внутрішньо-регіональної кооперації, низькоукладності промисловості;

– науково-технічні чинники, що зумовлені скороченням фінансування науково-дослідних робіт, нерозвиненістю інноваційної інфраструктури, низькою ефективністю індустріальних парків, негативною динамікою інноваційного виробництва;

– соціально-демографічні чинники, що викликані переміщенням осіб внаслідок воєнних дій. Міграційні процеси охоплюють широке коло професій: науковців, інженерів, освітян, медичних працівників, IT-спеціалістів та представників тих сфер, у яких вже сьогодні спостерігається дефіцит кадрів у регіонах України. Цей процес призводить до суттєвого відтоку інтелектуального капіталу з країни. Відсутність масштабного повернення трудових і наукових мігрантів у повоєнний період, ймовірно, матиме довгострокові негативні наслідки для соціально-економічного розвитку регіонів. Окрім цього, спостерігається падіння рівня та якості життя населення, старіння нації та незадовільний приріст населення, зростання диференціації між доходами сільського та міського населення, а також між різними територіями, що збільшує соціальну напругу в суспіль-

стві, яка проявляється у підвищенні злочинності та криміналізації;

– екологічні чинники, що полягають у незадовільному стані екологічної безпеки, відсутності ефективних економічних механізмів регулювання природокористування й охорони навколишнього середовища відповідно до викликів сталого розвитку, низькому рівні переробки відходів виробництва й вторинних ресурсів відносно засад циркулярної економіки.

Висновки. На результативність управлінських рішень щодо інтелектуально-інноваційного розвитку регіональних економічних систем також впливають і чинники зовнішнього середовища. Усі чинники у сукупності здійснюють вплив на активізацію використання інтелектуально-інноваційного та креативного потенціалу регіонів та виявлення латентних можливостей.

Отже, однією із ключових стратегічних цілей, що постає перед українським суспільством у сучасних умовах, є пошук ефективних механізмів та впровадження системних заходів, спрямованих на прискорення технологічного розвитку національної економіки, підвищення її конкурентоспроможності за рахунок активізації інтелектуально-інноваційного розвитку регіональних економічних систем.

Подальших наукових розвідок вимагають питання, які пов'язані із розробленням та впровадженням заходів щодо обґрунтування засад прийняття управлінських рішень на рівні регіональних економічних систем із урахуванням швидкозмінних чинників впливу регіональних економічних систем на інтелектуально-інноваційний розвиток.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бутко М. П., Попело О. В. Інтелектуальний капітал як чинник модернізації регіонального економічного простору: монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2014. 372 с.
2. Мельниченко Г. М., Білоус С. П. Інноваційний розвиток регіону як складова частина загальної стратегії національного розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Т. 31(70). № 1. С. 170-175.
3. Пастух К. В. Стратегічне управління регіональним економічним розвитком у сфері публічного управління в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 2(45). С. 127-134.
4. Про місцеві державні адміністрації: Закон України. № 586-ХІV. ВР України, 1999 р., № 20-21, ст. 190. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14?find=1&text=%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2#w1_2
5. Таран С. Ф. Чинники розвитку інноваційного підприємництва регіону. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 5. С. 46-52.
6. Тульчинська С. О., Шашина М. В., Тульчинський Р. В., Особливості понятійно-категоріального апарату теорії регіональної економіки. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 6 (18). С. 259-264.
7. Тульчинська С. О., Перепелюкова О. В., Дергалюк Б. В. Інтелектуальна складова інноваційної моделі економічного зростання регіонів. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 26. Ч. І. С. 144-147.
8. Шашина М. В., Тульчинська С. О. Стан структурних елементів інноваційних мереж України щодо здійснення структурної модернізації регіональної економіки. *Бізнес навігатор*. 2019. Вип. 51 (54). С. 155-159.
9. Яремко Л. А. Інноваційний розвиток регіону та шляхи його забезпечення. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2020. Вип. 6(146). С. 76-83.

REFERENCES

1. Butko, M. P., Popelo, O. V. (2014), *Intelektualnyi kapital yak chynnyk modernizatsii rehionalnoho ekonomichnoho prostoru: monohrafiia* [Intellectual capital as a factor in the modernization of the regional economic space], Aspekt-Polihrf, Nizhyn, Ukraine.
2. Melnychenko, H. M., Bilous, S. P. (2020), "Innovative development of the region as a component of the overall strategy of national development". *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Ekonomika i upravlinnia*, vol. 31(70), no. 1, pp. 170-175.

3. Pastukh, K. V. (2020), "Strategic management of regional economic development in the sphere of public administration in Ukraine", *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, vol. 2, no. 45, pp. 127-134.
4. Pro mistsevi derzhavni administratsii [On local state administrations]. Zakon Ukrainy [Supreme Court of Ukraine]. № 586-XIV. VVR Ukrainy, 1999 r., № 20-21, st. 190. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14?find=1&text=%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2#w1_2
5. Taran, S. F. (2021), "Factors of development of innovative entrepreneurship of the region". *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 5, pp. 46-52.
6. Tulchynska, S. O., Shashyna, M. V., Tulchynskyi, R. V. (2018), "Features of the conceptual and categorical apparatus of the theory of regional economy", *Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, vol. 6, no. 18, pp. 259-264.
7. Tulchynska, S. O., Perepeliukova, O. V., Derhaliuk, B. V. (2019), "The intellectual component of the innovation model of economic growth of regions", *Seriia Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vol. 26, pp. 144-147.
8. Shashyna, M. V., Tulchynska, S. O. (2019), "The state of structural elements of innovation networks of Ukraine in relation to the implementation of structural modernization of the regional economy", *Biznes navihator*, vol. 51, no. 54, pp. 155-159.
9. Iaremko, L. A. (2020), "Innovative development of the region and ways of its provision", *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, Vol. 6, no 146, pp. 76-83.

Стаття надійшла: 20.11.2023
Стаття прийнята: 13.12.2023
Стаття опублікована: 28.12.2023